

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДИСЦИПЛІНИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті описано різні підходи науковців щодо проблеми проектування навчально-методичного комплексу дисципліни (НМК). Визначено ідеї, які можуть слугувати орієнтирами у визначенні структури і змісту НМК. Наведено орієнтовний перелік елементів навчально-методичного комплексу дисципліни.

Ключові слова: навчально-методичний комплекс, вища школа, проектування НМК, навчальний посібник.

Перехід української вищої школи на дворівневу систему професійної підготовки передбачає розв'язання низки важливих проблем, які пов'язані з проектуванням і організацією навчального процесу. Це зумовлює необхідність розв'язання однієї з важливих проблем – створення сучасного навчально-методичного комплексу з навчальної дисципліни, до того ж мова йде про навчально-методичний комплекс нового покоління, розробка якого повинна вестись із врахуванням професійної підготовки відповідно до програм бакалавріата і магістратури.

Проектуванню та розробці НМК присвячено низку робіт, зокрема, А.І. Архіпової, Є.Г. Вишнякової, С.П. Грушевського, О.Ю. Сізанової, Л.Є. Солянкіної, Н.В. Чекальової, В.В. Шаравіна тощо.

Погляд на навчально-методичний комплекс як на педагогічну систему характерний для В.П. Безпалько, Ю.Г. Татур. Згідно точки зору цих вчених, навчально-методичний комплекс розглядається як певна сукупність навчально-методичних документів, які є проектом процесу навчання, що, як наслідок, буде реалізований на практиці [1].

В іншому трактуванні навчально-методичний комплекс представлений як логічна конструкція для розвитку загального орієнтування в дисципліні, вивчення логічної структури курсу і змісту навчальної дисципліни.

У дослідженні Л.Є. Солянкіної детально вивчено питання конструювання навчально-методичного комплексу як засобу професійного саморозвитку студентів [3]. Аналізуючи даний підхід щодо проектування навчально-методичного комплексу на основі модульно-рейтингової технології слід відзначити, що процес навчання носить творчий та інтенсивний характер, спрямований на виховання системного мислення майбутнього фахівця і його творчості, а також у викладача з'являється більше можливостей для виявлення причин труднощів у навчанні, що сприятиме своєчасному внесенню обґрунтованих коректив до методики навчання дисципліни, але, намагаючись отримати необхідну кількість балів, студент може варіювати сумою даних балів, і формування пізнавальних та професійних інтересів відбувається не на належному рівні. У даному підході не приділено уваги практичному аспекту підготовки фахівців, індивідуалізації навчання, інтеграції знань з дисциплін.

О.Ю. Сізанова розглядає навчально-методичний комплекс як засіб формування готовності студента до соціально-педагогічної діяльності [2]. Застосовуючи даний підхід до проектування навчально-методичного комплексу, відзначимо те, що він дає можливість навчальним процедурам відтворювати і застосовувати навчальну інформацію в різноманітних ситуаціях діяльності, освоювати знанневий компонент змісту освіти; підсилює практичний аспект підготовки фахівців за рахунок відкритості та свободи вибору дій. Даний підхід не передбачає можливості вибору дій, творчого використання набутих знань у змінних умовах професійної діяльності, побудови індивідуалізованого навчання з розробкою власного освітнього маршруту.

В.В. Шаравін досліджує застосування мережевих навчально-методичних комплексів в умовах професійної підготовки фахівців у ВНЗ [5]. Розроблена ним модель мережевого навчально-методичного комплексу підвищує якість професійної підготовки майбутніх фахівців, дає можливість структурувати і систематизувати навчальний матеріал, розвиває продуктивну розумову діяльність студентів, підвищує мотивацію, забезпечує готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній та професійній діяльності тощо. Незважаючи на широкі можливості розробленої моделі мережевого навчально-методичного комплексу, звернемо увагу на відсутність у ньому таких критеріальних ідей, як практичний аспект підготовки фахівців за рахунок відкритості та свободи вибору дій, побудова індивідуалізованого для кожного окремо навчання зі складанням власного освітнього маршруту.

Н.В. Чекальова досліджує теоретичні основи навчально-методичного забезпечення процесу вивчення педагогічних дисциплін у педагогічному ВНЗ [6]. У запропонованій моделі простежуються ідеї

про те, що навчальні процедури повинні давати можливість надійно відтворювати і застосовувати навчальний матеріал в різноманітних ситуаціях діяльності, освоювати знанневий компонент змісту освіти; враховувати індивідуально-особистісні особливості студентів; інтегрувати знання з дисциплін, але разом з тим відсутня можливість вибору дій, творчого використання набутих знань у змінних умовах професійної діяльності, недостатньо виражений практичний аспект підготовки фахівців за рахунок відкритості та свободи вибору дій.

О.Г. Вишнякова описала модель міждисциплінарного мережевого навчально-методичного комплексу, в основу проектування якого включає змістовний, організаційний блоки і блок методичного супроводу та передбачає розробку системи поділу груп користувачів, детальне опрацювання структури інформаційного та методичного наповнення, наданого викладачам і студентам, різнорівневий доступ до інформаційних ресурсів. Описана модель міждисциплінарного мережевого навчально-методичного комплексу, незважаючи на широкі можливості, позбавлена таких ідей, як практико-орієнтована сторона підготовки фахівців, побудова навчання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Навчально-методичний комплекс визначено як засіб навчально-методичного забезпечення діяльності студента, що складається з наступних елементів: лекцій з предмету, методичних рекомендацій для виконання практичних робіт, комплексу контрольних завдань, задач, вправ, методичних рекомендацій для роботи над курсовими і дипломними проектами.

Не дивлячись на відмінності в тлумаченні поняття "навчально-методичний комплекс", більшість авторів до структури навчально-методичного комплексу включають інваріантний і варіативний компоненти. Інваріантний – загальний для всіх комплексів, відображає основні поняття, елементи, взаємозв'язки; варіативний враховує особливості даного розділу, теми, його положення в матриці дисципліни.

Для виявлення складу НМК з дисципліни важливо визначити систему ідей, які будуть слугувати орієнтирами у визначенні структури і змісту НМК. У сучасній дидактиці існують різні підходи до освіти. Серед них як відомі і апробовані, так і нові, які увійшли до наукового кола порівняно недавно. Їх позитивні положення використаємо як критеріальну базу для оцінювання провідних ідей нашого дослідження.

Тривалий час у дидактиці домінував знанневий підхід. Основна стратегія даного підходу полягає в чіткому відборі предметного навчального матеріалу, який би надавав можливість студентам оволодіти відповідними знаннями основ наук, а також уміннями і навичками. У центрі уваги знаходяться знання, як духовне надбання людства, накопичені в процесі пошуків і історичного досвіду. Нами виділено позитивні моменти даного підходу: наявність навчальних процедур, які сприятимуть надійному запам'ятовуванню навчальної інформації, внаслідок чого студенти мають можливість самостійно відтворювати і застосовувати вивчений матеріал в різноманітних типових або аналогічних ситуаціях. Це перша ідея, яку ми використаємо для проектування НМК.

Інший підхід, який знайшов належне місце в освіті – це діяльнісний підхід, який ґрунтується на положеннях концепції, що розкриває основні психологічні закономірності навчання і виховання, структуру освітньої діяльності із врахуванням загальних закономірностей онтогенетичного вікового розвитку особистості. Орієнтація на діяльнісний підхід передбачає зміщення акцентів у формах занять з репродуктивного на проблемний характер навчання, тобто передбачає перехід студента з позиції об'єкта діяльності педагога в позицію суб'єкта власної діяльності. Освітні процедури, які використовуються в діяльнісному підході дають можливість вибору дій, творчого використання набутих знань в мінливих умовах професійної діяльності, орієнтації освіти до практичної діяльності. У цьому буде полягати друга критеріальна ідея.

Сучасним напрямком у підвищенні якості освіти є компетентнісний підхід, який передбачає становлення особистісної позиції студента, його відношення до предмету діяльності. Ключовим принципом даного підходу є орієнтація на результати, які є значущими для сфери праці. Підхід передбачає відкритість і свободу вибору своїх дій, формування рефлексивної позиції до себе як до суб'єкта діяльності. Підсилення з позиції компетентісного підходу практичного аспекта підготовки спеціалістів за рахунок відкритості і свободи вибору дій призводить до вибору третьої ідеї.

Культурологічний підхід використовує стратегію інтеграції блоків знань з конкретних наукових дисциплін, загальнолюдських і національних основ культури і представлення навчально-довідкової інформації в наочному, зручному для розуміння вигляді. Усе це надає можливість студентам набути необхідних знань і умінь, отримати досвід творчої діяльності і емоційного відношення до світу. Нами виділено ключову ідею даного підходу – інтеграцію знань з дисциплін.

Узагальнивши різні тлумачення поняття навчально-методичного комплексу, ми виозначуємо його як систему взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих засобів навчання, які проектується відповідно до навчальної програми і відповідного дидактичного процесу і є достатніми для реалізації цілей і змісту освітнього стандарту.

Розглянувши найбільш відомі підходи до освіти і порівнявши їх в педагогічному плані з низкою позицій, що характеризують якість освіти, нами виділено стратегічні лінії, які сприяють результативності освітнього процесу, відповідають запитам соціальних замовників не лише в плані засвоєння студентами певного обсягу знань, але й розвитку його особистості, когнітивних і креативних здібностей:

- навчальні процедури повинні надавати можливість надійно відтворювати і застосовувати навчальну інформацію в різних ситуаціях діяльності, засвоювати знаннявий компонент змісту освіти;
- можливість вибору дій, творчого використання набутих знань і умінь в змінних умовах професійної діяльності, практична спрямованість освіти;

- посилення практичної сторони підготовки фахівців за рахунок відкритості і свободи вибору дій;
- інтеграція знань з дисциплін.

Виходячи з власного педагогічного досвіду та узагальнення науково-педагогічних праць, нами обрано актуальні позиції з різних моделей НМК, які можуть бути покладені в основу проектування НМК:

- інтерактивність в процесі навчання;
- модульність побудови;
- індивідуалізація (адаптивність) залежно від стартового рівня знань студента;
- єдиний методологічний, методичний та дидактичний простір;
- максимальне врахування психофізичних особливостей студентів даного віку;
- практична спрямованість навчального матеріалу;
- врахування етапності та закономірностей освоєння освітніх інновацій;
- гнучкість по відношенню до студента;
- спрямованість на розвиток особистості.

Список позицій може доповнюватися і коригуватися з плином часу при появі нових ідей чи можливостей техніки. Виділені актуальні позиції дають можливість змодельовати НМК, який завдяки оптимальній будові гіпотетично буде надавати максимальний вплив на підвищення якості освіти [4, с. 3-5].

Структура і склад НМК для конкретної дисципліни регламентується її особливостями, методами та технологіями навчання. У загальному вигляді навчально-методичний комплекс з навчальної дисципліни може включати наступні елементи:

1. Засоби нормативного забезпечення (навчальна програма дисципліни, робоча програма дисципліни, графіки проведення контрольних робіт).
2. Засоби навчально-методичного забезпечення (матеріали з методики навчання дисципліни, авторські, зокрема): навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, методичні розробки тощо.
3. Засоби навчання: навчальна і довідкова література (підручники, посібники, конспекти лекцій), дидактичні засоби (паперові і електронні).
4. Контрольно-вимірювальні матеріали (екзаменаційні білети, варіанти обов'язкових контрольних робіт, питання, завдання, тести).

Центральним компонентом в навчально-методичному комплексі навчальної дисципліни, його стрижнем є посібник (підручник), який на основі навчальної програми повинен визначати зміст навчання і всю систему пізнавальної діяльності студентів. Посібник може також виступати своєрідним організатором роботи викладача, оскільки через нього транлюється концепція і стратегія професійної підготовки. Думка деяких спеціалістів про те, що посібник в сучасних умовах не може бути основним компонентом навчально-методичного комплексу, не витримує перевірки часом, оскільки спроектований як педагогічна система посібник буде залишатись його ключовим елементом. Необхідно лише забезпечити регулярне оновлення посібників і додатків до них, які надають можливість формувати в студентів базові компетенції.

Найбільш складним і в меншій мірі розробленим питанням є створення комплексу контрольно-вимірювальних матеріалів і електронних програмних засобів навчального призначення. Комплект навчально-вимірювальних матеріалів дає можливість забезпечити якісний і ефективний супровід навчального процесу, є сукупністю навчальних, діагностичних, коригуючих, контролюючих, оцінювальних, стимулюючих, розвивальних матеріалів, які покликані встановлювати рівень сформованості тієї чи іншої компетенції на певному етапі навчання.

Одним із важливих і сучасних елементів НМК є електронні дидактичні засоби. Вони забезпечують досить стійкі умови для реалізації різних видів навчальної діяльності і дають можливість представляти на екрані навчальну інформацію, ініціювати процеси пізнавальної діяльності студентів, ефективно контролювати результати навчання, організовувати повторення матеріалу, активізувати розумову діяльність студентів тощо, тобто програмні засоби є поліфункціональними за своїм призначенням.

Електронні дидактичні засоби надають можливості викладачам для реалізації навчальних і методичних цілей освітнього процесу, серед яких можна виділити індивідуалізацію і диференціацію навчання; проведення контролю і самоконтролю; організацію самопідготовки студентів; мультимедійну візуалізацію навчального матеріалу; імітацію професійної діяльності; створення навчальних інформаційних ресурсів.

НМК може бути виконаний в друкованому або електронному вигляді (ЕНМК). Для електронного представлення наразі існують спеціально розроблені системи забезпечення навчання, наприклад Moodle.

Як підсумок, можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти проблема проектування і розробки навчально-методичних комплексів дисциплін потребує значної уваги, особливо в плані організації самостійної діяльності студентів.

Використані джерела

1. Беспалько В.П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов: учеб.-метод.пособие./ В.П. Беспалько, Ю.Г. Татур. – М.: 1989. – 144 с.
2. Сизганова Е.Ю. Проектирование учебно-методического комплекса как средства формирования готовности студента к социально-педагогической деятельности: дис...канд.пед.наук: спец. 13.00.01 "общая педагогика, история педагогики и образования"/ Елена Юрьевна Сизганова. – Оренбург: Оренбургский государственный педагогический университет, 2007. – 200 с.
3. Солянкина Л.Е. Учебно-методический комплекс как средство профессионального саморазвития студентов: дис. канд...пед.наук: спец. 13.00.08 "теория и методика профессионального образования" / Людмила Егоровна Солянкина. – Волгоград: 1999. – 217 с.
4. Чекалева Н.В. Теоретические основы учебно-методического обеспечения процесса изучения педагогических дисциплин в педагогическом вузе: дис... доктора пед. наук: спец. 13.00.08 "теория и методика профессионального образования"/ Надежда Викторовна Чекалева. – Санкт-Петербург, 1998. – 426 с.
5. Шаравин В. В. Применение сетевых учебно-методических комплексов в условиях профессиональной подготовки специалистов в вузе : дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 "теория и методика профессионального образования"/ Виктор Викторович Шаравин. – Ставрополь, 2004. – 153 с.
6. Концептуальные подходы к созданию учебно-методических комплексов нового поколения. Кубанский государственный университет [Электронный ресурс] / А.И. Архипова, И.В. Кочубей, Д.В. Иус : – Режим доступа: http://ltpf.ieee.org/icalt2002/proceedings/t416_icalt166_End.pdf

Mislitska N.

**THEORETICAL BACKGROUND OF DESIGNING
OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL COMPLEX OF DISCIPLINE
IN A HIGHER SCHOOL**

The article deals with the design of educational and methodical complex of discipline. The most fundamental work of scientists, discussed the problems of teaching methods in higher education and explains key provisions of these studies. The author defines the system of ideas that will serve as reference points in determining the structure and content of SMC based on key positions knowledge, activity, competence and cultural approaches to the educational process.

Based on these ideas selected current position with various models of SMC, which can be the basis for the design of SMC, including interactivity, modularity construction, single methodological and didactic space, practical orientation, taking into account the phasing of development patterns and educational innovation, flexibility towards student, taking into account the psychological and physiological characteristics of students, focus on the development of the individual student and others.

Determined indicative list of elements of educational-methodical complex: tools of regulatory software (curriculum, working curriculum, graphics control works); tools of training and methodological software, teaching aids; tools of software: educational literature (a textbooks, a summary lecture), educative tools (bleed and electronic); control metering training materials (exam fees, questions, tests). Focus on complex items such as a textbook, control materials and educational tools based on information and communication technologies.

Noted the need for a new generation of textbooks that contain both paper and electronic versions of advanced, complex improvement of test material and digital teaching tools.

Key word: *educational and methodical complex, designing of educational and methodical complex, higher school, training manual.*

Стаття надійшла до редакції 26.05.2015